

Anka Vidovič-Miklavčič, Mladina med nacionalizmom in katolicizmom. Pregled razvoja in dejavnosti mladinskih organizacij, društev in gibanj v liberalnem - unitarnem in katoliškem taboru v letih 1929-1941 v jugoslovanskem delu Slovenije.

Ljubljana: Studentska organizacija Univerze v Ljubljani, Knjižna zbirka Krt; 89, 1994, XXVI, 265 strani.

Avtorica je za objavo pripravila oz. preuredila svojo doktorsko tezo. Delo je rezultat večletnega raziskovanja mladinskih gibanj v Sloveniji. Vidovič-Miklavčičeva se je v knjigi omejila na prikaz razvoja mladinskih gibanj v liberalnem in klerikalnem taboru v tridesetih letih. Izpuščeno je mladinsko gibanje v socialističnem in komunističnem gibanju, ki je že bilo deležno delne osvetlitve.

Avtorica je svoje delo razdelila na dva dela. Ločnica je poletje 1935. Od uvedbe diktature do poletja 1935 so liberalci nemoteno delovali, torej tudi njihove mladinske organizacije. Od poletja 1935 so oblast v Sloveniji prevzeli klerikalci. Posledica je bila tudi razcvet njihovih mladinskih organizacij.

Prikaz dela mladinskih organizacij v prvem obdobju je začela z liberalnim taborom. V njem je bilo delo seveda najbolj razvito, saj jih ni oviral režim. Sokol je bila ena od organizacij liberalnega tabora. Nekdaj narodnobudiljska organizacije se je prelevila v režimsko organizacijo s ciljem vzgoje v duhu unitarizma. Najpomembnejša organizacija liberalnega kmečkega gibanja je bila Zveza kmečkih fantov in deklet. Njenemu delu je posvečenega veliko prostora. Prikaz mladinskih gibanj v liberalnem taboru zaključuje besedilo, posvečeno podmladku Jugoslovanske nacionalne stranke.

Klerikalce je zelo prizadela prepoved njenih organizacij. Po ukinitvi Orla je SLS skušala mladino organizirati v kroških Prosvetne zveze. Vendar je bila Prosvetna zveza leta 1933 prepovedana in SLS je bila prisiljena iskati nove poti delovanja. Zato se je usmerila v utrjevanje dela v Katoliški akciji. Vidovič-Miklavčičeva ugotavlja, da je SLS ravno s Katoliško akcijo uspela ohraniti vpliv med mladino.

Leta 1935 so se klerikalci vrnili na oblast. Položaj notranjega ministra je Korošcu omogočil, da je obnovil nekatere organizacije SLS. Kmalu po prevzemu ministrstva je obnovil Prosvetno zvezo. SLS je bila del vsedržavne JRZ.

Med najpomembnejšimi deli JRZ sta bili mladinski organizaciji Zveza fantovskih odsekov in Zveza dekliških krožkov. Seveda so obstajale še druge katoliške mladinske organizacije npr. Mladinska kmečka zveza, Slovenska dijaška zveza in Zveza katoliških dijakov. Delu z mladino se je posvečal tudi krščanskosocialni del katoliškega tabora. Najpomembnejše je delo v okviru Jugoslovanske strokovne zveze in Krščanske delavske mladine.

Liberalni tabor je v drugi polovici tridesetih let predstavljal nevladajoči pol slovenske politike. Najpomembnejša in najštevilčnejša mladinska organizacije v tej skupini je bila Zveza kmečkih fantov in deklet. Tej organizaciji se je uspelo odtrgati od JNS in Pucljevih kmetijcev. ZKFid se je v drugi polovici tridesetih let cepila na pristaše JNS, mačkovce in ljudskofrontnike. Opozoriti pa je potrebno tudi na odmik od unitarističnega razumevanja narodnega vprašanja. Avtorica je obdelala tudi druge liberalne mladinske organizacije, kot so bile organizacije JNS (Omladina) in desničarske organizacije, ki so bile skrajno nacionalistične.

Avtorica v svojem delu ni obdelala študentskega gibanja, saj je njegov razvoj prikazal že Slavko Kremenšek. Študentje so omenjeni le kot sodelavci, ki delujejo v mladinskih, kmečkih in prosvetnih organizacijah.

Delo, ki ga je opravila Anka Vidovič-Miklavčič, je bilo zelo zahtevno. Oteževalo ga je pomanjkanje arhivskega gradiva. Avtorica je bila prisiljena uporabiti predvsem veliko število časnikov in časopisov, kar je v določenem pogledu oviralo in omejevalo raziskavo. Kljub vsemu je dolgotrajno raziskovanje prineslo zelo uporabne podatke, saj je generacija, ki je odrasčala v tridesetih letih, usodno zaznamovala naslednje desetletje.

Bojan Balkovec

Mednarodni kulturno-zgodovinski simpozij Modinci 1994

25. srečanje zgodovinarjev petih sosednjih dežel je udeležence spet zbralo na kraju, kjer se je vse začelo. Razpotegnjena vasica v panonskem delu Štajerske, prizorišče zgodovinske bitke proti Turkom 1. avgusta 1664, je štiri dni gostila nad

sto zgodovinarjev iz Slovenije, Hrvaške, Madžarske, Koroške in Štajerske, ki so o različnih vidikih naseljevanja, razvoja in ohranjanja narodov razpravljali pod skupnim naslovom "Utrditev in sprememba etničnih struktur v panonskem prostoru v poznem srednjem veku".

Organizatorji so že prvi dan pripravili koncert pred mestno hišo, otvoritev razstave domačega slikarja Matthiasa Karla, nato pa je uvodnemu referatu Winfrieda Stelzerja z Dunaja sledil še sprejem pri gradiščanskem deželnem glavarju Karlu Stixu. Delovni začetek simpozija je naslednje jutro vpeljal referat budimpeštanskega profesorja Andrasa Palocz-Horvatha z naslovom *Priseljevanje in naselitev vzhodnih ljudstev na Madžarskem v poznem srednjem veku*. V prispevku, ki ga je prebral Paloczi-Horvathov mladi sodelavec Gabor Hadhazi, sta avtorja spregovorila o integraciji delov različnih ljudstev, ki so se na tla srednjeveške madžarske države priseljevali iz vzhodnoevropskih step, predvsem pa sta se posvetila priseljevanju Kumanov. Svoje ugotovitve sta v glavnem oprla na preučevanje krajevnih imen, v nadaljevanju pa nameravata v raziskavo pritegniti tudi izsledke natančnejših arheoloških raziskav.

Željko Tomičić iz Zagreba je z referatom sodeloval že na lanskoletnem srečanju, ko je predstavil rezultate arheoloških raziskovanj bjelobrdске kulture. Letošnji prispevek je pomenil nadaljevanje proučevanja etnogeneze donavsko-dravsko-savskega porečja Hrvaške, a tokrat v času med 11. in 14. stoletjem. Spregovoril je o problemih, s katerimi se srečuje arheološka znanost, ko skuša z odkrivanjem in ocenjevanjem posameznih ostankov preteklosti prikazati možno podobo srednjega veka v tem delu sosednje države, in nato ta arheološki fundus vmestiti v zgodovinske okvire, kakršnim je geografsko zavezan kot del Srednje Evrope.

Harald Prickler je *Področje Gradiščanske v poznem srednjem veku* predstavil z različnih izhodišč: glede na zgodovino naselitve, kjer naselitev ljudi pomeni osnovno predpostavko za izoblikovanje načina obnašanja in delovanja kolektivne družbe (vendar doslej znane metode zaradi svoje izključnostne uporabe niso vodile do cilja: glede na družbeno-gospodarski razvojni proces v poznem srednjem veku, ki je bil doslej v zgodovinskih raziskavah zelo zapostavljen); in glede na psihološki pristop, ki razkriva, pravi Prickler, splošno veljavni način človekovega ravnanja in obnašanja.

Drugi hrvaški prispevek je pripravil Ivo Mažuran, ki je govoril o *Etničnih spremembah v Slavoniji kot o posledici turških vpadov od konca 14. stoletja do leta 1526*. Med veliki zmagi turške vojske na Kosovem polju 1389. leta in pri Mohaču 1526. je postavil svoje ugotovitve o umikanju slavonskega prebivalstva na zahod, čez Dravo in nazadnje na južno in zahodno Ogrsko, medtem ko so izpraznjeno zemljo zasedali Vlasi in drugi priseljenci iz Srbije in Bosne, ki so bili v službi turških vojaških in polvojaških organizacij.

Štajerski zgodovinar Harald Purkharthofer je napovedal, da bo s študijo primera enega kraja (Radgone z okolico) pokazal na zgodovinske, sociološke in etnične spremembe. Za vir svojega raziskovanja je uporabil poznosrednjeveške urbarje in upravne akte deželno-knežjega gospostva Radgona, ki podrobno pričajo o spremembah na ozemlju, ki je bilo po preseljevanju ljudstev v glavnem neposeljeno, nato so se tam izmenoma naseljevali Slovani in Bavarci, v poznem srednjem veku pa je spet doživelo upad števila prebivalstva. Tedaj so ga poselili ljudje z juga, ki so se verjetno umikali pred Turki. Dokumenti pričajo o tem, da so jim deželni gospodje ponudili tedaj najboljšo pravno podlago za posedovanje zemlje (kupno in dedno pravo), da pa so priseljenci to možnost sprva odklonili, saj so verjetno menili, da se bodo lahko vrnili na svoje domove. Šele čez nekaj generacij se je tako začel razvoj, kakršnega lahko s sezname ljudskih štetij in katastrskimi načrti dokumentiramo za čas 19. in 20. stoletja: število madžarsko in nemško govorečih prebivalcev je upadlo, povečal pa se je odstotek slovanskih naseljencev.

Prvi delovni dan je sklenil slovenski referent Jože Koropec s prispevkom *Štajerska v sosedstvu Hrvaške okrog 1525*. Začel je s hudomušno pripombo, da v 15. stoletju ljudje na Štajerskem niso poznali imen Amerika, Krištof Kolumb, Amerigo Vespucci ali Fernando Magellan, medtem ko je dokumentirano, da je bil pridevnik *slovenski* znan Albrechtu Dürerju. Kot posebej zgovorne vire za svoje raziskovanje je dr. Koropec omenil urbarje in množično gradivo za obdavčevanje. Iz slednjega je izbral in primerjal popis obdavčenih oseb (torej vseh od dvanajst let starejših ljudi obeh spolov) ter ugotovil, da se leta 1515 med njimi pojavlja razmeroma malo ljudi s priimki Turk, Vogrič in Cvetkovič, medtem ko je leta 1528 v popisih že najti priimke, ki se končujejo s *ć*. Opozoril je še na druga mogoča

sklepanja, ki jih zgodovinarju ponujajo imenski sezname, na primer na ime Ptujšek kot prvo slovensko omembo imena Poetovio (1542). Zaradi pozne ure se je referat nadaljeval naslednjega dne in se sklenil z burno razpravo o etniku in njegovi strešici.

Andras Kubinyi je nato govoril o *Nemcih in Nenemcih v mestih ogrskega kraljestva v srednjem veku*. Madžarska v srednjem veku ni bila enotna, prebivalcev je bilo malo, zato so bila priseljevanja številna. Že od ustanovitve ogrske države so obstajale predurbane naselbine z obrtniki in trgovci, vendar v pravnem smislu o mestih ne moremo govoriti pred začetkom 13. stoletja. V njih srečamo judovske in celo muslimanske trgovce, posebno v 12. in 13. stoletju pa tudi številne druge priseljence iz tujine - v glavnem je šlo za kmete, med njimi pa so bili tudi vitezi, trgovci in obrtniki. Obrtniki, imenovani "latini", so bili sprva večinoma Valonci, šele pozneje so se priseljevali izključno Nemci, zlasti z Bavarske in Avstrije. Avtor posebej poudarja razlike med mesti z nemško okolico in tistimi, ki so jih obkrožale madžarske, slovanske in romunske vasi. Zanimivo vprašanje, ki tudi v razpravi, ki je sledila referatu, ni dobilo dokončnega odgovora, je vprašanje gild oziroma cehov v srednjeveških mestih ogrskega kraljestva: ali gre v tem primeru, drugače, kot smo vajeni, za etnično in ne poklicno združenje? In naprej, ali se določena etnija odloča za isti poklic (kar je nato podlaga etnično čistega ceha) ali pa se ta združba organizira kako drugače?

Gradiščanski referent Erno Deak je referat z naslovom *Problem priseljevanja v zgodovini naseljevanja utemeljil v teoriji*, da na gradiščansko zahodnomadžarskem prostoru ni mogoče govoriti o avtohtonem prebivalstvu. Razen primerov topografske kontinuitete se kontinuirana poseljenost zgolj z neposrednimi nasledniki prvih naseljencev ne da nikjer dokazati. Od pozne antike naprej so to obmejno regijo preplavljala različna ljudstva in etnične skupnosti so se lahko ohranjale le, če so njihovi jezikovni sorodniki vedno znova prihajali za njimi. Tako je prišlo do mešanja različnih etničnih jezikovnih skupin, iz katerih je izšla za ta obmejni prostor značilna simbioza. V celoti dobro pripravljeni referat se je zato posvetil dvema težiščema: hipotezi o avarski kontinuiteti in hipotezi o hospites kot nosilcih naselitve.

Zanimiv in dobro utemeljen je bil prispevek drugega slovenskega referenta Petra Štiha z na-

slovom *Migracije v slovenskih deželah v visokem in poznem srednjem veku*. Rezultati slovenske historiografije, saj je avtor že v začetku sistematično postavil obravnavane pojme na mesta, ki jim gredo: slovenske dežele kot prostor tistih zgodovinskih dežel, ki so jih naseljevali Slovenci, migracije kot selitve opaznega števila ljudi iz enega geografskega prostora v drugega in deželno zavest kot pripadnost, ki je bila mnogo pomembnejša od etnične zavesti. Doslej se je slovensko zgodovinopisje posvečalo vprašanjem slovanske naselitve v vzhodnoalpski in predalpski prostor konec 6. in v začetku 7. stoletja (in vprašanju kontinuitete oz. diskontinuitete med pozno antiko in zgodnjim srednjim vekom na tem prostoru; dolgotrajnemu procesu srednjeveške agrarne kolonizacije; obdobju modernega izseljenstva med leti 1870 in 1914 in po letu 1945; in problemu urbanizacije oz. selitve prebivalstva v mesta). Referat, ki je spregovoril o migracijah v srednjem veku, je torej obravnaval drugo izmed naštetih točk: migracijo v obliki agrarne kolonizacije, ki je na eni strani v vseh bistvenih potezah izoblikovala današnjo kulturno krajino, na drugi strani pa z migracijo nemško govorečega agrarnega prebivalstva bistveno zmanjšala obseg s Slovenci naseljenega ozemlja. O rezultatih slovenske historiografije v polju raziskovanja migracij je avtor dejal, da je razmeroma dobro raziskano izseljevanje Slovencev v Italijo, medtem ko to za migracije plemstva ne velja. Visoko plemstvo na slovenskem etničnem ozemlju ni stalno živelo, nesvobodno pa je bilo v migracijskih procesih močno udeleženo.

Posvetovanje je sklenil štajerski referent Karl Spreitzhofer s prispevkom *Etnične razmere na štajerskem v poznem srednjem veku*. Svoj lanski referat je posvetil oblikovanju razmerij na Štajerskem po razpadu rimskih obmejnih utrd in državne organizacije, ko je bil štajerski prostor pretežno izseljen. Letos je kot pogled na 13. stoletje skiciral sliko široke etnično mešane cone, znotraj katere se je že jasno kazalo področje kasnejšega sklenjenega nemškega govornega področja: še v 11. in 12. stoletju močna slovanska komponenta na Zgornjem Štajerskem, predvsem v dolini Mure, je bila s kontinuirano bavarsko celinsko kolonizacijo v 13. stoletju pretežno asimilirana. Na nekaterih območjih vzhodne Štajerske severno od Rabe se je sicer ohranila relativno močna slovanska toponimika, vendar je bilo prebivalstvo ob koncu ponovne poselitve po invaziji Madžarov vseskozi nemško. Asimilacijski

procesi v poznem srednjem veku se dajo z viri kontinuirano in statistično primerljivo dokumentirati le v nekaterih delih avstrijske Štajerske, hkrati pa velja, da so slabše raziskani, ko gre za posamezne hube in njihove lastnike. Referent je v tej zvezi predstavil rezultate lokalne raziskave okolice Voitsberga in svoj prispevek sklenil z ugotovitvijo, da je termin *slovenski* v prvi polovici 13. stoletja še ustrezal pričakovanjem literarne publike minnesängerja Ulrika von Liechtensteina v klišejem poimenovanju podeželske doline Mure, da pa je od konca srednjega veka to veljalo le še za Spodnjo Štajersko od Slovenskih goric, ki se odtlej tako imenujejo.

Skupaj s člani organizacijskega odbora simpozija, ki so s svojimi razmišljanji sklenili letošnje srečanje, moramo ugotoviti, da je bil tudi *Mednarodni kulturno-zgodovinski simpozij Modinci 1994* dobro pripravljen, da so se organizatorji zelo potrudili in sicer zaspani panonski kraj za tri dni naredili za središče zgodovinarskega razmišljanja o preteklih migracijah na tleh petih sosednjih dežel. Še posebej pa je treba tudi letos pohvaliti že večkrat preizkušeno prevajalsko skupino, ki vsako leto omogoči, da so druženja zgodovinarjev kljub jezikovnim oviram karseda neposredna.

Alja Brglez

Ervin Dolenc, SENOŽEČE. Skupnost na prepihu, Zbirka Življenje na Krasu št. 2, Senožeče 1994, 108 strani.

V zadnjem času je izšlo kar nekaj del, ki posvečajo pozornost krajevni zgodovini in vsak tak mikrozgodovinski drobci o določenem kraju in o življenju njegovega "malega" človeka še kako pomembno razširi in obogati naše vedenje o živahnem, slikovitem in pisanem, včasih pa tudi težavnem in burnem življenju ljudi na Slovenskem. Eden takšnih prispevkov k razširjanju naših spoznanj o bogati slovenski preteklosti je prav gotovo tudi knjiga Ervina Dolenca o Senožečah in Senožečjih, knjiga o skupnosti na prepihu.

Avtor, ki je - mimogrede - iz Senožeč tudi doma, danes pa je znanstveni sodelavec Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani, je že pred izidom knjige objavil več člankov, ki se ukvar-

jajo s Senožečami in Senožejci v preteklosti. Pričujoče delo pa predstavlja celovit prikaz zgodovine kraja in njegovih prebivalcev od prve poselitve do današnjih dni. Številne opombe na koncu knjige povedo, da si je avtor pri sestavljanju mikrohistroičnega mozaika o Senožečah pomagal zlasti z raznovrstno literaturo, za obdobje 19. in 20. stoletja pa je uporabljal tudi pisne in ustne dokumente, kot npr. Status Animarum, župnijsko kroniko in druge. Knjiga je prav lično opremljena tudi s številnimi fotografijami, risbami in kartami.

Zelo zanimiv je specifičen in izrazit geografski položaj Senožeškega podolja. V geološkem, hidrološkem in etnološkem pogledu je Senožeško del Primorske in se ožje močno približuje Krasu, od katerega ga ločuje predvsem večja nadmorska višina in ostrejša podnebje. V smislu političnih meja pa so bile Senožeče z okolico do leta 1918 del nekdanje Notranjske (Innerkrain), po prvi svetovni vojni pa del Primorske, ki se je izoblikovala med leti 1920 in 1947. Velik gospodarski pomen pa je imela vse do današnjih dni zlasti prometna lega Senožeč in krajev v okolici. Še pred vključitvijo teh krajev pod rimsko civilno oblast je namreč tod vodila "trgovska cesta" proti Trstu.

Senožeče se kot kraj prvič v zgodovini omenjajo že v drugi polovici 12. stoletja, v času Devinskih gospodov. Leta 1399 so vsa devinska posestva podedovali njihovi sorodniki Walseeji, leta 1472 pa so prišle Senožeče z gradom, mitnico in z vsemi posestvi in dohodki v roke Habsburžanov. Senožeče so tako postale del dežele Kranjske in njihova deželna pripadnost se od leta 1527 ni več spreminjala. Avtor posebna poglavja nameni še pomembni plemiški družini Porzia, ki je imela Senožeče v lasti od druge polovice 16. do začetka 20. stoletja, pomembni in plemeniti družini Garzarolli ter drugim plemičem in bogašašem.

V 18. stoletju, za časa cesarice Marije Terezije, se je začela uvajati moderna civilna uprava. V revolucionarnih letih 1848/49 so ustanovili okrajna glavarstva in sodne okraje. Sedež uprave, sodišča in davčne uprave pa je v Senožeče prinesel razne uradnike (od 1847 do 1867 je bilo tu okrajno glavarstvo, od 1867 do 1918 pa okrajno sodišče). Avtor nato v nadaljevanju opiše še lokalno politično življenje pred prvo svetovno vojno ter razmere med veliko vojno, ki se je začela poleti 1914. V času velikega pomanjkanja obleke in zlasti živeža so s senožeških dvorišč